

Asia: VN/8392/2019

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

2 a § Maksun periminen / Uttag av avgif

Pykälän perusteluissa olisi syytä vielä tuoda esiin, että maksun perusteet ja sisältö on laskussa myös riittävästi yksilöitävä ja varmistettava, että tieto annetaan asiakkaalle hänelle ymmärrettävässä muodossa, esimerkiksi selkokielellä. Tämä ei usein selviä laskuista eikä maksupäätöksistä. Maksujen tarkemmista perusteista ja sisällöstä on monesti voinut saada tietoa vain kantelu- tai valitusprosessin kautta, mikä on asiakkaita ja myös järjestelmää (valvontaviranomaisia ja tuomioistuimia) kuormittavaa.

kunnan ei tule sallia käyttää yksityistä palveluntuottajaa, kuten perintäyhtiötä, asiakasmaksujen perintään, vaikka niille voitaisiinkin ulkoistaa maksujen laskuttamiseen liittyviä tehtäviä. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksut perintäkuluineen ovat käsityksemme mukaan hyvin usein ulosottojen syynä esimerkiksi vammaisilla ja pitkäaikaissairailta sekä muilla haavoittuvassa asemassa olevilla ihmisillä, mukaan lukien jopa alaikäisillä lapsilla. Perinnän kunnille aiheuttamat kustannukset saattavat olla jopa suurempia kuin summat, joita perintätoimilla asiakkailta voidaan käytännössä saada.

2 b § Päätös maksukyvyyn mukaan määräytyvästä maksusta / Beslut om avgift som bestäms enligt betalningsförmågan

-

3 § Käyttämättä jätetystä palvelusta perittävä maksu / Avgift för oanvänd service

Pykälän perusteluissa tulisi vahvemmin korostaa sitä, että kun ajan tai paikan peruuttamatta jäämisen syynä on miltään osin asiakkaan vamma, niin käyttämättä jätetystä palvelusta ei tule periä maksua. Esimerkiksi kohtuuttomuuden arviointiin liittyvässä esimerkkiluettelossa olisi syytä mainita nuoren iän, vaikean tilanteen ja muistisairaouden rinnalla kehitysvammaisuus ja muut asiakkaan ymmärrykseen (kognitioon) vaikuttavat sekä neuropsykiatriset vammat. Henkilö ei välttämättä vammansa vuoksi kykene itse hallitsemaan arkeaan ja ajankäyttöään, eikä hänellä aina ole

käytössään riittävää apua ja tukea siihen. Lisäksi olisi syytä mainita erikseen se, että myös akuutit mielenterveyden haasteet voivat aiheuttaa sen, ettei henkilö pysty käyttämään hänelle varattua aikaa tai paikkaa, eikä myöskään ajoissa perumaan sitä. Tällaisessa tilanteessa maksun perimistä käyttämättä jääneestä ajasta tulisi pitää kohtuuttomana.

Vähintään lain perusteluissa tulisi mainita, että näissä tilanteissa tulee aina huomioida myös perheen kokonaistilanne. Kun yhdellä tai useammalla perheenjäsenellä on vamma, arki on usein hyvin kuormittavaa, ja kun vielä huomioidaan näiden perheiden joukossa erittäin yleiset toimeentulon haasteet, niin on kohtuutonta periä isoja rangaistusluonteisia maksuja siitä, että joku palvelu joskus jää käyttämättä ilman, että sitä huomataan tai pystytään ajoissa peruuttamaan.

Ehdotuksen perusteluissa olisi syytä korostaa sitä, että sosiaalitoimen tulisi myös asianmukaisin palveluin pyrkiä puuttumaan siihen, jos havaitaan, että asiakkaalla tai perheellä on esimerkiksi vammasta aiheutuvia tuen tarpeita, joihin ei vielä riittävästi vastata.

Ehdotusta tulisi täydentää myös siltä osin, että maksua peruuttamatta ja käyttämättä jääneestä ajasta tai palvelusta ei tule periä silloin, kun käyttämättä jääminen johtuu muusta kuin asiakkaaseen liittyvästä syytä. Esimerkiksi vammaisten henkilöiden liikkuminen on usein kuljetuspalveluiden varassa, ja niiden tilanne on käytännössä tällä hetkellä sellainen, että hyvissä ajoin asianmukaisesti tilattu taksi ei läheskään aina tule tilauksen mukaisesti paikalle, mikä johtaa helposti myöhästymisiin sovitusta ajoista ja jopa siihen, että aikoja jää kokonaan väliin. Tällaisen tilanteen voi aiheuttaa myös esimerkiksi se, jos vammaisen henkilön avustaja ei yllättäen pääsekään auttamaan häntä lähtemään esimerkiksi lääkäriin tai tulkkauspalvelua ei saa tarvittavana ajankohtana.

Lisäksi viranomaisen tulisi velvoitettaa antamaan asiakkaalle saavutettavalla tavalla (tarvittaessa esimerkiksi selkokielellä) tiedon ajasta/palvelusta ja sen peruuttamatta ja käyttämättä jättämisen seurauksista (viranomaisen vastatessa siitä, että asiakas todella saa tämän tiedon) sekä kuulemaan asiakasta ennen maksun lähettämistä käyttämättä ja peruuttamatta jääneestä ajasta silloin, kun viranomaisella on tiedossaan asiakkaan tai tämän perheenjäsenen vamma tai muita vastaavia seikkoja, jotka voisivat tehdä maksun perimisen kohtuuttomaksi.

Tämän pykälän maksua tulee ehdotetun lain 11 §:n mukaisesti myös alentaa tai poistaa se silloin, kun maksun huojentamisen edellytykset täyttyvät. Lisäksi tästä maksusta tulee saada ehdotetun lain 15 §:n mukaisesti muutoksenhakuelpoinen päätös/lasku.

5 § Maksuttomat terveyspalvelut / Avgiftsfria hälsovårdstjänster

Ehdotamme, että maksua voitaisiin periä vain niistä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista, joiden osalta näin laissa nimenomaisesti säädetään. Tämä on tärkeää lain selkeyden ja asiakkaiden oikeusturvan kannalta.

Kannatamme ehdotettuja maksuttomia hoitajakäyntejä, alaikäisten maksuttomia poliklinikkakäyntejä sekä mielenterveystyön maksuttomuutta.

Etäpalvelu ja lähipalvelu ovat kaksi eri asiaa, jolloin niistä ei voi periä samaa maksua. Lisäksi on huomattava, että etäpalvelu ei välttämättä ole saavutettava vammaiselle ihmiselle. On tärkeää, että aina on mahdollisuus myös muuhun vaihtoehtoon kuin etäpalveluun.

Maksuttomien terveydenhuollon ammattilaisen antamien todistusten ja lausuntojen joukkoon tulee lisätä lääkärintodistukset Kelan vammaisuuksien hakemista varten.

Ehdotamme myös, että tämän uudistuksen yhteydessä harkitaan maksuttomiin hoitotarvikkeisiin liittyvän sääntelyn ja sen perusteluiden täydentämistä, koska tällä hetkellä välttämättä tarvittavien hoitotarvikkeiden saamisessa riittävässä määrin ja laadultaan sellaisina, että ne ovat yksilöllisten tarpeiden mukaisia, on haasteita. Hoitotarvikkeiden luettelon osalta tulee korostaa sitä, ettei se ole tyhjentävä. Lisäksi lain perusteluissa olisi syytä avata tarkemmin apuvälinepalveluiden maksuttomuutta, mukaan lukien välineen lisäksi sen sovitus, huolto ja korjaus.

6 a § Maksukatto / Avgiftstak

Kannatamme ehdotettua maksukaton laajentamista suun terveydenhuoltoon.

Maksukaton kertymisessä tulisi ottaa huomioon myös sosiaalipalveluihin sisältyviä maksuja. Maksukattoon tulee jo yhdenvertaisuuden vuoksi sisällyttää ainakin lyhytaikaishoidosta, kuten omaishoitajan vapaan aikaisesta sijaishoidosta ja kehitysvammalain mukaisesta lyhytaikais-/tilapäishoidosta, perityt maksut myös muun kuin laitoshoidon osalta.

Suomessa eri maksukattojen (asiakasmaksukatto, lääkekatto, matkakatto) yhteenlaskettu suuruus (1560,66 euroa v. 2020) on huomattavan korkea suhteessa takuueläkkeeseen.

Vastuu maksukaton seurannasta tulee olla viranomaisilla.

7 b § Palvelun pitkäaikaisuus / Servicens långvariga karaktär

-

7 c § Pitkäaikaisen tehostetun palveluasumisen, pitkäaikaisen perhehoidon ja pitkäaikaisen laitoshoidon maksu / Avgift för långvarigt serviceboende med heldygnsomsorg, långvarig familjevård och långvarig sluten vård

Kannatamme tehostetun palveluasumisen maksuista säätämistä. Koska myös vammaislainsäädännön perusteella järjestetystä ympärivuorokautisesta asumispalvelusta käytetään toisinaan nimitystä tehostettu palveluasuminen, niin olisi hyvä tämän pykälän perusteluissa selkeästi todeta, että pykälässä säädetään kuitenkin vain sosiaalihuoltolain mukaisen tehostetun palveluasumisen maksuista. Vastaavasti on myös paikallaan selventää, että pykälässä tarkoitettua pitkäaikaista perhehoitoa ei ole vammaispalvelulain, kehitysvammalain tai lastensuojelulain perusteella järjestetty pitkäaikainen perhehoito.

Olisi tärkeää, että jo tässä osittaisuudistuksessa ulotettaisiin asiakasmaksulain vähimmäiskäyttövarasääntely koskemaan myös vammaislakien mukaisia asumispalveluita. Siitä säädettäessä on huomioitava myös YK:n vammaissopimuksen 28 artikla, joka turvaa vammaisten henkilöiden oikeutta riittävään elintasoon ja sosiaaliturvaan.

Näistä tuloista pitää maksaa palveluasunnon vuokra, palveluasumisen ateria- ja muut ylläpitomaksut (edullisimmillaankin yleensä vähintään 400 e/kk), työ- tai päivätoiminnan ateriämaksut (jotka ovat usein suuremmat kuin työtoiminnasta mahdollisesti maksettava työosuusraha) sekä lääkkeet ja muut terveydenhuoltomenot, vammaispalvelu- ja Kela-kuljetusten omavastuut, puhelin- ja nettikulut, vakuutusmaksut, vaatteet, harrastukset ym. menot, joista kertyy pienimmilläänkin normaalisti vähintään toistasataa euroa kuukaudessa.

Osallisuutta yhteiskunnassa on hyvin vaikea saavuttaa, kun joutuu tinkimään esimerkiksi kaikista liikkumis- ja harrastemenoista sekä sosiaaliin tapahtumiin osallistumisesta.

Palveluasumista tarvitsevat vammaiset henkilöt eivät vammattomien ihmisten tavoin käytännössä voi valita, missä he asuvat ja esimerkiksi minkä suuruista vuokraa he ovat kykeneviä ja valmiita maksamaan, vaan heidän on pakko ottaa vastaan asunto sieltä, missä he saavat välttämättä tarvitsemansa asumisen tuen palvelut.

Normaalisuusperiaatteen mukaisesti vamman vuoksi tarvittavista siivous- ja pesula- ym. vastaavista palveluista ei saa palvelun osuudesta periä maksua. Myöskään ateriapalveluista ei tule periä maksua toisen henkilön työn (palvelun) osuuden osalta. Kuljetuspalveluiden omavastuuta määrätessä tulee ottaa huomioon julkisessa liikenteessä käytössä oleva kausi-, sarja- tai alennuslippujärjestelmä ja määrätä maksu sen mukaan, miten verrattavissa oleva vammaton ihminen edullisimmin pystyisi julkisilla matkustamaan.

Ehdotettu avohuollon asumispalveluiden vähimmäiskäyttövara 165 euroa/kk on määrältään aivan liian matala. Tilanne tulee aina arvioida yksilöllisesti, ja tarvittaessa viranomaisen tulee omasta aloitteestaan alentaa tai poistaa asiakasmaksuja varmistaakseen sen, että asiakkaan toimeentulo ei vaarannu ja asiakkaan osallisuus ja itsemääräämisoikeus voivat YK:n vammaissopimuksen edellyttämällä tavalla toteutua.

10 b § Pitkäaikaisesta tehostetusta palveluasumisesta, pitkäaikaisesta perhehoidosta ja pitkäaikaisesta laitoshoidosta perittävän maksun perusteena olevat tulot / Inkomster som utgör grund för avgiften för långvarigt serviceboende med heldygnsomsorg, långvarig familjevård och för långvarig sluten vård

Vammaisuuksia ei tulisi huomioida tuloina määrättäessä pykälässä tarkoitettuja maksuja, koska niillä on yhtenä tarkoituksena korvata vammaisuudesta aiheutuvia kustannuksia.

10 c § Tuloista tehtävät vähennykset pitkäaikaisessa tehostetussa palveluasumisessa, pitkäaikaisessa perhehoidossa ja pitkäaikaisessa laitoshoidossa / Avdrag från inkomsterna för långvarigt serviceboende med heldygnsomsorg, långvarig familjevård och långvarig sluten vård

Kannatamme ehdotusta, jonka mukaan tuloista vähennettäisiin edunvalvojan palkkion perusmaksu. Katsomme, että myös muut edunvalvonnasta asiakkaalle aiheutuvat kustannukset tulisi vastaavasti voida vähentää. Nämä kustannukset, esim. erilaisista holhousviranomaisen luvista, ovat esimerkiksi takuueläkkeen varassa eläville merkittävän suuria.

10 d § Tuloista tehtävät erityiset vähennykset pitkäaikaisessa tehostetussa palveluasumisessa ja pitkäaikaisessa perhehoidossa / Särskilda avdrag från inkomsterna för långvarigt serviceboende med heldygnsomsorg och långvarig familjevård

-

10 e § Jatkuva ja säännöllisestä kotona annettavasta palvelusta sekä pitkäaikaisesta asumispalvelusta perittävä maksu / Avgift för fortlöpande och regelbunden service i hemmet samt för långvarig boendeservice

-

10 f § Jatkuva ja säännöllisestä kotona annettavasta palvelusta sekä pitkäaikaisesta asumispalvelusta perittävän maksun perusteena olevat tulot / Inkomster som utgör grund för avgiften för fortlöpande och regelbunden service i hemmet samt för långvarig boendeservice

-

10 g § Tuloista tehtävät vähennykset jatkuvassa ja säännöllisessä kotona annettavassa palvelussa sekä pitkäaikaisessa asumispalvelussa / Avdrag från inkomsterna för fortgående och regelbunden service i hemmet samt för långvarig boendeservice

-

10 h § Tukipalvelut ja asumispalveluun liittyvät palvelut / Stödtjänster och tjänster i samband med boendeservice

Pykälän perusteluissa on syytä selkeästi todeta se, ettei sen perusteella saa muuttaa esimerkiksi iäkkään ja mahdollisesti vanhusten asumisyksikössä asuvan vammaisen henkilön henkilökohtaista apua tai muuta hänelle vamman perusteella myönnettyä palvelua maksulliseksi. Perusteluissa on aiheellista todeta selvästi myös se, että kotipalvelun tulee olla maksutonta, kun tarve sille perustuu pääasiallisesti jonkun perheenjäsenen vammaan.

10 i § Laskennallinen metsätulo / Kalkylerad inkomst av skog

-

10 j § Maksun määrääminen ja tarkistaminen / Bestämmande och justering av avgift

-

10 k § Palvelun keskeytyksen vaikutus asiakasmaksuun / Hur avbrott i servicen påverkar klientavgiften

Vammaispalveluiden osalta asiakkaan tulee maksaa vain sellaisista palveluista ja asioista, joita hän tosiasiallisesti käyttää.

11 § Maksun alentaminen ja perimättä jättäminen / Nedsättning och eftergift av avgift

Ehdotetun pykälän perusteluiden mukaan ”jos kunnalla on tiedossa, että asiakkaan tai perheen toimeentulo vaarantuisi asiakasmaksun perimisen vuoksi, palvelusta perittävää maksua voitaisiin suoraan alentaa tai jättää perimättä”. Tämän tulee kuitenkin pykälän sanamuodon mukaisesti olla kunnan selkeä velvoite silloin, kun voidaan olettaa asiakkaan tai perheen tilanteen olevan sellainen, että asiakasmaksut voisivat vaarantaa asiakkaan tai perheen toimeentulon edellytyksiä. Perusteluita tulee tältä osin korjata vastaamaan pykälän sanamuotoa. Lisäksi on syytä selvittää, voitaisiinko ainakin jollain aikavälillä siirtyä tulorekisteritietojen hyödyntämiseen asiakasmaksuja määrättäessä.

Terveydenhuollon tasasuuruksia maksuja tulee olla velvollisuus jättää perimättä tai alentaa niissä tapauksissa, kun maksun huojentamisen edellytykset täyttyvät. Tällä hetkellä perinnässä on hyvin suuri määrä nimenomaan näitä maksuja, joten kunnille annettava mahdollisuus olla perimättä niitä ei riitä.

Myös ehdotetun 3 §:n mukaista rangaistusluonteista maksua siitä, jos aika tai palvelu jää käyttämättä ja peruuttamatta, tulee tarvittaessa huojentaa tämän pykälän perusteella, vaikka monissa tilanteissa maksu tuolloin tulisi varmasti jätettäväksi perimättä jo 3 §:n mukaisen kohtuuttomuusperusteen perusteella.

Perusteluissa tulisi todeta, että asiakkaan kokonaiselämäntilannetta arvioitaessa tulee ottaa huomioon ensisijaisesti asiakkaan YK:n vammaisopimuksen mukaisten oikeuksien toteutuminen

sekä substanssilainsäädännön tarkoitus ja tavoitteet. Esimerkiksi vammaisen henkilön osallisuus ei voi toteutua, jos hän elää jatkuvasti köyhyysrajalla.

Maksun alentamisen ja perimättä jättämisen ensisijaisuus sekä toimeentulotuen viimesijaisuus on huomioitu aivan oikein lakitasolla. Tämä edistäisi lakia oikein sovellettaessa YK:n vammaissopimuksen artiklan 28 c) alakohdan velvoitetta köyhydessä elävien vammaisten henkilöiden vammaisuudesta aiheutuvien kulujen taloudelliseen tukemiseen. Maksun huojentamisen ensisijaisuus suhteessa toimeentulotukeen vaatii joka tapauksessa vahvaa panostusta lain toimeenpanoon, esimerkiksi koulutukseen ja muuhun tiedotukseen.

Lakiin tulisi lisätä säännös siitä, ettei asiakasmaksujen perintätoimia saa aloittaa ennen maksun alentamisen tai perimättä jättämisen edellytysten selvittämistä.

Kuntien tulee edellyttää laativan selkeän ja helppokäyttöisen lomakkeen ohjeineen maksujen alentamisen tai poistamisen hakemista varten. Huojentamiskäytäntöjen yhtenäistämiseksi tarvitaan myös valtakunnallista ohjeistusta. Tärkeää on selkeyttää prosessia myös siltä osin, kuka maksun alentamisesta tai poistamisesta päättää. Vastuutahon tulee olla sellainen, jolla on sekä riittävä osaaminen että ymmärrys asiakkaan/perheen kokonaistilanteesta.

Ehdotetussa pykälässä säädettäisiin kunnalle velvollisuus huolehtia, että asiakas saa tiedon maksujen huojentamissääntelystä. Vammaisten ihmisten kohdalla on varmistettava, että he saavat tiedon itselleen saavutettavassa muodossa (esim. tarvittaessa selkokielellä). Tiedottamisen maksujen huojentamisen ja perimättä jättämisen mahdollisuuksista on oltava saavutettavaa ja monikanavaista. Ehdotetun pykälän perusteluissa todetaan hyvin, että asiakkaan on myös saatava riittävä apu, ohjaus ja neuvonta maksujen huojentamista tai perimättä jättämistä koskevassa asiassa. Huomiota tulee kiinnittää myös maksujen huojennusten toteutumisen valvontaan.

13 § Muulta kuin Suomessa asuvalta perittävä maksu / Avgift av dem som inte är bosatta i Finland

-

14 § Tulojen, korvausten tai saamisten periminen kunnalle tai kuntayhtymälle / Uppbärande av inkomster, ersättningar eller fordringar till kommunen eller samkommunen

-

14 a § Viranomaisten tiedonsaantioikeus / Myndigheternas rätt att få upplysningar

-

15 § Muutoksenhaku / Ändringssökande

Ehdotetun pykälän perusteluissa on syytä todeta, että oikaisua saa hakea myös 3 ja 11 §:ien mukaisia asioita koskeviin päätöksiin. Asiakkaan oikeusturva edellyttää, että hän voi riitauttaa viranomaisen arvion siitä, ovatko maksun huojentamiset edellytykset käsillä tai onko kohtuutonta periä häneltä maksua käyttämättä ja peruuttamatta jääneestä ajasta tai palvelusta.

Asiakkaan oikeusturvaa asiakasmaksuasioissa heikentää se, että sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuja koskevista valitusasioista peritään niitä hallintotuomioistuimissa käsiteltäessä tuomioistuinmaksu. Tuomioistuinmaksulain 5 §:n luetteloon maksuttomista suoritteista tulee asiakasmaksulain uudistamisen yhteydessä lisätä maininta sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulain mukaisista asioista.

Voimaantulo (alustava voimaantuloajankohta 1.1.2021) Ikraftträdande

Useat ehdotuksen mukaiset muutokset koskevat myös vammaisia henkilöitä ja vaikuttavat merkittävästi heihin. Monet vammaiset henkilöt ovat erityisen haavoittuvassa asemassa (vammasta johtuvien moninaisten toimintarajoitteiden ja palvelutarpeiden lisäksi monilla on paljon terveydenhuollon asiointia vaativia liitännäissairauksia sekä esimerkiksi merkittäviä toimeentulon haasteita), jolloin heidän perus- ja ihmisoikeuksiensa toteutumiseen, mukaan lukien riittävän toimeentulon ja elintason varmistamiseen, tulee jo YK:n vammaissopimuksen perusteella kiinnittää erityistä huomiota. Edellytämme, että ehdotuksen vammaisvaikutukset arvioidaan ja otetaan hallituksen esitystä viimeisteltäessä asianmukaisesti huomioon.

Toikkanen Terhi
Kynnys ry